

శ్రీ త్రయంబకేశ్వర జ్యోతిర్లింగ ఆలయం, మహారాష్ట్ర.

పరిచయం

త్రయంబకేశ్వర జ్యోతిర్లింగం మహారాష్ట్ర రాష్ట్రంలోని నాసిక్ జిల్లాలో త్ర్యంబక్ పట్టణంలో ఉన్న అత్యంత పవిత్రమైన శివ మందిరం. ఇది 12 జ్యోతిర్లింగాలలో ఒకటిగా పరిగణించబడుతుంది మరియు బ్రహ్మగిరి పర్వతం వద్ద గోదావరి నది ఉధృమ స్థలానికి సమీపంలో ఉంది.

చిరునామా

త్రయంబకేశ్వర దేవస్థానం

త్రయంబకం, నాసిక్ జిల్లా,
మహారాష్ట్ర, ఇండియా - 422212.

జ్యోతిర్లింగ ఆలయం వివరాలు

- రాష్ట్రం: మహారాష్ట్ర
- జిల్లా: నాసిక్
- పట్టణం: త్ర్యంబక్
- పర్వతం: బ్రహ్మగిరి
- నది: గోదావరి ఉధృమ స్థలం
- ప్రధాన దేవత: భగవాన్ త్ర్యంబకేశ్వర్ (శివుడు)
- దేవీ: మా గోదావరి

చరిత్ర మరియు పురాణ కథలు

పద్మ పురాణంలోని కథ:

గౌతమ మహర్షి తన భార్య అహల్యతో కలిసి బ్రహ్మగిరి పర్వతంపై తపస్సు చేస్తున్నారు. వరుణుడు వర్షాలను కురిపించకపోవడంతో కరువు వచ్చింది. గౌతమ మహర్షి వరుణుని ప్రార్థించగా, వర్షాలు కురిశాయి. ఇతర మహర్షులు అసూయతో గౌతమ మహర్షిని ఇక్కడనుండి పంపించాలని అనుకున్నారు. వారు గణేశుని గోవుగా మార్చి గౌతమ మహర్షి దగ్గరికి పంపారు. గౌతమ మహర్షి గోవును తరిమేందుకు దర్భ గడ్డితో తాకినప్పుడు గోవు చనిపోయింది. దీనితో గౌతమ మహర్షికి గోహత్య దోషం లాగింది. మహర్షులు గంగను తీసుకురమ్మని చెప్పారు.

గౌతమ మహర్షి శివుని తపస్సు చేయగా, శివుడు గంగను భూమిపైకి పంపాడు. గంగ బ్రహ్మగిరి పర్వతం నుండి ప్రవహించి గోదావరి అయింది. శివుడు త్ర్యంబకేశ్వర్ రూపంలో ఇక్కడ వసించాడు.

త్రిదేవ కథ:

బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరులు త్రిమూర్తుల రూపంలో ఇక్కడ ప్రకటించబడ్డారు. అందుకే ఈ స్థలం "త్ర్యంబక" అని పిలువబడుతుంది.

దేవాలయ నిర్మాణం మరియు వాస్తుశిల్పం

నిర్మాణ చరిత్ర:

- ప్రాచీన కాలంలో పాండవులు నిర్మించారని నమ్మకం
- పేశ్వా బాలాజీ బాజీరావు (నానాసాహెబ్ పేశ్వా) 1755-1786 మధ్య కాలంలో ప్రస్తుత దేవాలయాన్ని నిర్మించారు
- హేమాద్పుత్రీ శైలిలో నిర్మించబడింది

వాస్తుశిల్ప లక్షణాలు:

- నల్లని బసాల్ట్ రాతితో నిర్మించబడింది
- ద్రవిడ శైలి గోపురం
- అందమైన చెక్కడాలతో కూడిన మండపం
- గర్భగృహంలో త్రిమూర్తుల లింగం (బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరులు)
- ప్రత్యేకత: లింగం క్రింద వంగిన రూపంలో ఉంది

ప్రత్యేక లక్షణాలు

త్రిమూర్తి లింగం:

- ఒకే లింగంలో మూడు భాగాలు
- మధ్యలో విష్ణు భాగం
- ఎడమవైపు బ్రహ్మ భాగం
- కుడివైపు మహేశ్వర భాగం
- లింగం కింద వంగిన రూపంలో ఉండడం అత్యంత అరుదైన లక్షణం

గోదావరి ఉధ్ధమ స్థలం:

- దేవాలయం వెనుక బ్రహ్మగిరి పర్వతంపై

- గుహలో గోదావరి నది మూల ప్రవాహం
- పవిత్రమైన గుండం (కుండ్)

పూజా విధానాలు

దైనందిన పూజలు:

- **మంగళ ఆరతి:** ప్రాతఃకాలం 4:00 నుండి 5:30 వరకు
- **మధ్యాహ్న ఆరతి :** మధ్యాహ్నం 12:00 నుండి 1:00 వరకు
- **సాయంత్రం ఆరతి:** సాయంత్రం 6:00 నుండి 7:30 వరకు
- **రాత్రి ఆరతి:** రాత్రి 9:00 నుండి 10:00 వరకు

ప్రత్యేక పూజలు:

- రుద్రాభిషేకం
- మహారుద్రం
- లఘురుద్రం
- సుమంగలీ పూజ
- మృత్యుంజయ జపం

ప్రత్యేక కార్యక్రమాలు:

- **కాల్సర్ప దోష నివారణ పూజ:** అత్యంత ప్రసిద్ధం
- **నారాయణ నాగబలి:** పితృ శాంతి కోసం
- **త్రిపిండి శ్రాద్ధం:** పూర్వీకుల శాంతి కోసం

ప్రధాన పర్వదినాలు మరియు మేళాలు

మహాశివరాత్రి:

- అత్యంత ముఖ్యమైన పర్వదినం
- లక్షలాది భక్తులు వస్తారు
- రాత్రంతా జాగరణ మరియు పూజలు

కుంభ మేళా:

- 12 సంవత్సరాలకు ఒకసారి
- త్ర్యంబకేశ్వర్ సింహస్థ కుంభ మేళా
- కోట్లాది మంది భక్తులు పాల్గొంటారు

శ్రావణ మాసం:

- ప్రతి సోమవారం ప్రత్యేక పూజలు
- కావడే యాత్రికులు గంగాజలంతో అభిషేకం
- మహారాష్ట్రంలోని భక్తులు పాదయాత్రలు

ఇతర పర్వదినాలు:

- గుడిపాడ్యా
- నవరాత్రి
- దీపావళి
- కార్తీక పూర్ణిమ

కాలస్పర్ష దోష మరియు పితృ కార్యాలు

కాలస్పర్ష దోష:

త్ర్యంబకేశ్వర జ్యోతిర్లింగం కాలస్పర్ష దోష నివారణకు అత్యంత ప్రసిద్ధం. రాహు-కేతువుల వల్ల కలిగే దోష నివారణకు ఇక్కడ ప్రత్యేక పూజలు జరుగుతాయి.

పితృ కార్యాలు:

- నారాయణ నాగబలి: గోదావరి ఒడ్డున
- త్రిపిండి శ్రాద్ధం: కుశావర్త తీర్థంలో
- పితృ పక్ష కార్యాలు: ప్రత్యేక ఏర్పాట్లు

తీర్థాలు మరియు కుండలు

ముఖ్య తీర్థాలు:

- కుశావర్త తీర్థం: దేవాలయ ముందు
- గంగా సాగర్: బ్రహ్మగిరిపై
- వర్ణ తీర్థం: రంగుల మార్పు
- గౌతమేశ్వర తీర్థం: గౌతమ మహర్షి తపస్సు స్థలం

పవిత్ర స్థలాలు:

- గోముఖ్: గోదావరి ఉద్గమ గుహ
- గంగాద్వార: పవిత్ర ప్రవేశ ద్వారం
- బిల్వతీర్థ: బిల్వపత్రాల కుండము

దర్శన సమయాలు:

- **వేసవికాలం:** ఉదయం 5:00 నుండి రాత్రి 9:00 వరకు
- **శీతాకాలం:** ఉదయం 5:30 నుండి రాత్రి 8:30 వరకు
- **ప్రత్యేక పర్వదినాలలో:** రాత్రంతా తెరిచి ఉంటుంది

విమానంలో:

- **ముంబై విమానాశ్రయం:** 167 కి.మీ. (సమీప అంతర్జాతీయ విమానాశ్రయం)
- **పుణె విమానాశ్రయం:** 140 కి.మీ.

రైలులో:

- **నాసిక్ రోడ్ రైల్వే స్టేషన్:** 28 కి.మీ.
- **ఇగత్పూరి రైల్వే స్టేషన్:** 40 కి.మీ.

రోడ్డు మార్గంలో:

- **ముంబై నుండి:** 167 కి.మీ. (4 గంటలు)
- **పుణె నుండి:** 140 కి.మీ. (3.5 గంటలు)
- **నాసిక్ నుండి:** 28 కి.మీ. (1 గంట)

దగ్గరలోని దర్శనీయ స్థలాలు

మతపరమైన స్థలాలు:

- **అనుసూయా దేవీ దేవాలయం:** అత్రి మహర్షి పత్ని
- **నీల్ కంఠేశ్వర్ మహాదేవ:** బ్రహ్మగిరిపై
- **గజానన్ మహారాజ్ సమాధి:** షేగాంవ్
- **సాయి బాబా దేవాలయం:** షిర్డి (77 కి.మీ.)

ప్రకృతి దర్శనీయ స్థలాలు:

- **బ్రహ్మగిరి ట్రెక్కింగ్:** సాహసోపేత యాత్రాకులకు
- **హరిహర్ కిల్లా:** చారిత్రక కోట
- **ఆంజనేరి కొండ:** హనుమాన్ జన్మ స్థలం

వసతి సౌకర్యాలు

దేవాలయ వసతి:

- దేవాలయ ట్రస్ట్ అతిథి గృహాలు, డార్మిటరీ వసతి, AC గదులు, ప్రైవేట్ హోటల్స్, బడ్జెట్ హోటల్స్, మిడ్ రేంజ్ హోటల్స్, లగ్జరీ రిసార్ట్స్ అందుబాటులో ఉన్నాయి

భోజన వసతులు:

- దేవాలయంలో ప్రసాదం
- మహారాష్ట్రీయన్ వంటకాలు
- ఉత్తర భారతీయ వంటకాలు
- గుజరాతీ ధాల్
- జైన భోజనాలు

ప్రత్యేక సూచనలు

దర్శనానికి:

- ముందుగా ఆన్లైన్ బుకింగ్ చేసుకోవాలి
- సోమవారాలు మరియు పర్వదినాలలో ఎక్కువ రద్దీ
- ఉదయం 6:00 - 8:00 వరకు తక్కువ రద్దీ

వేషధారణ:

- సంప్రదాయ దుస్తులు ధరించడం మంచిది
- షార్ట్స్, టీ-షర్టు అనుమతించరు
- మహిళలు తల మూసుకోవాలి

భద్రత:

- విలువైన వస్తువులు తీసుకెళ్లకండి
- దేవాలయ లాకర్ సదుపాయం ఉపయోగించండి
- గుంపులో జాగ్రత్తగా ఉండండి

మంత్రాలు మరియు స్తోత్రాలు

ముఖ్య మంత్రాలు:

- మూల మంత్రం: "ఓం నమః శివాయ"

- **త్రయంబకేశ్వర కేశ్వర మంత్రం:** "ఓం త్రయంబకేశ్వర కం యజామహే సుగంధిం పుష్టివర్ధనం"
- **మృత్యుంజయ మంత్రం:** మరణ భయం నివారణకు

స్తోత్రాలు:

- శివాష్టకం
- రుద్రాష్టకం
- త్రయంబకేశ్వర స్తోత్రం

సాంస్కృతిక మహత్వం

త్రయంబకేశ్వర జ్యోతిర్లింగం కేవలం మతపరమైన ప్రాముఖ్యత మాత్రమే కాకుండా, భారతీయ సంస్కృతిలో అత్యంత ముఖ్యమైన స్థానం కలిగి ఉంది. ఇక్కడ గోదావరి నది ఉధృమం కావడంతో ఇది పవిత్రతకు ప్రతీకగా నిలుస్తుంది.